

duci Aquitanorum, Hugo Autissiodorensis qualiscunque minister, BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, diligere justitiam, et iudicare terram sapienter.

1. Diu est quod egressi de domibus nostris, expositis propriis utilitatibus pro pace vestra et regni fideliter, sicut nobis Deus est testis, laboramus. Tristamur autem quod aut nullum aut exiguum nostri laboris fructum adhuc tenemus. Adhuc pauperes clamant post nos, adhuc terra vadit quotidie in desolationem. Queritis quæ terra? Vestra, non alia. Intra regnum enim, et contra regnum vestrum ista omnia mala perpetrantur. Nam sive amici, sive inimici vestri sint qui de guerra ista pauperantur, captivantur, conteruntur; non aliunde quam de regno vestro sunt. In quo manifeste immineere jamjamque videtur sermo Salvatoris dicentis: *Omne regnum in seipsum divisum desolabitur* (Luc. xi, 17). Huc accedit quod ipsi divisores et desolatores vos constituerunt sibi hujus nequitiae caput et principem quem præcipue debuerant metuere defensorem, et sentire ultorem. Nos autem credebamus vos tactum a Deo et illuminatum tantam illorum nequitiam advertisse, et errorem vestrum agnovisse; et cupere omnino consiliis sanioribus a laqueo isto retrahere pedem.

2. Cæterum ab hac spe pene dejecit nos colloquium illud habitum nuper inter nos apud Corbolicum. Scitis enim quomodo et quam irrationabiliter (ut pace vestra dixerimus) a nobis tunc recessistis. Unde factum est quod sermonis illius, qui vobis in dicto nostro displicuit, reddere ad liquidum rationem pro vestra nobis turbatione non licuit: quam si expectare placito corde dignaremini, forsitan cognovissetis et vos quod nil vobis indecens aut importabile dictum fuisset, secundum quod jam res vestra processit. Nunc autem sine causa turbatus, turbatos nos et confusos, et quid faciamus dubios anxiosque tenetis, homines qui vobis bona cupiunt et querunt. Quod non est aliud, nisi quia fraus iniquorum, et rumusculi parum scientium hominum, dicentium malum bonum, et bonum malum, conturbant vos. Verum nos, etsi conturbati, non tamen omnino desperati de auxilio Spiritus, quem vestrum animam salubriter super mali præteritis concussisse persensimus, adhuc stamus et expectamus ut redeatis ad cor, et quod prudenter cœpistis, efficaciter compleatis. Hujus rei gratia misimus fratrem charissimum nobis Andream de Baldemento (599), qui vobis ista plenius viva voce insinuet, et quidquid

(599) Andreas iste celebris fuit, variisque negotiis adhibitus. Subscribit primariis litteris abbatiæ Caricampi in Spicilegio tomo II, pag. 329; et cum Bernardo testis habetur concordie inter Ludovicum Juniores et Algrimum Aurelianensem archidiaconum initie Chesnii tomo IV, pag. 764. In traditione ecclesiæ de Veteri-Creccio, per Buchardum Meldensem episcopum anno 1122 facta monasterio Sancti-Martini de Campis, fit aliarum etiam rerum donatio per Stephanum Rorici filium, « Theobaldo comite præsentem, domno Andrea de Baldemento laudante ea quæ ad eum pertinebant. » Idem Andreas inter-

ad hæc respondere placuerit, fideliter renuntiet nobis. Si autem persistitis, quod absit! non acquiescere sanis consiliis, mundi nos sumus a sanguine vestro: Deus non permittet Ecclesiam suam sive a vobis sive a vestris diutius conculcari.

EPISTOLA CCXXVII (600).

AD EPISCOPUM SUESSIONENSEM (601).

Opem episcopi perquam sollicitè et ardentè implorat.

Semper quidem egui officiis amicorum, homo nimirum mente semper et corpore miserandus: sed nunc ~~211~~ maxime opus et tempus miserendi, cum, urgente conscientia et aggravata manu Domini super me, duro me carceri mancipav (602) durus judex in memetipsum. Si adhuc pater estis (nam fuisse vos fateor), sentiat filius, et ille filius, in quo usque ad hanc diem filialis erga vos affectus non tepuit. Scio, scio difficile posse extorqueri clamam de manu Herculis: et ideo multum insto, quia rem peto difficilem. At quanto difficilius, tanto violentior ad promerendam redhibitionem. Grandis me fatebor beneficii debitorem, grandis prorsus, si obtinero. Nec ignoro dare quam accipere beatius esse (Act. xx, 35): sed cedo necessitati, occurro periculis, angustiis consulo, honesti plane nunc aut dissimulato aut in memor. Cedens itaque honorabiliorem vobis, ut dignum est, partem, mihi verecundiorem assumo, non modo ad accipiendum inverecundior, sed et importunior ad petendum. Peto ergo suppliciter, peto instanter, peto opportune, importune. Nec enim illud peto, quod vos non doceat dare, aut me postmodum poeniteat accepisse: etsi ita petera modo minus me deceat. Nam si liberatis pauperem a potente, in hoc nobis multum præstabit, vobis plurimum. Eia, monstravimus affectum, rem vos scitis, fructum præstolantur afflicti.

EPISTOLA CCXXVIII.

AD PETRUM CLUNIACENSEM ABBATEM, CONQUERENTEM QUOD EI NON RESCRIBERET (603).

Reverendo patri et domino PETRO, Dei gratia Cluniacensium abbati, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, se ipsum quantulus est.

1. Itane joculari libet? Dignanter sane atque amabiliter: sed si ita luditis ut non illudatis. Nolite mirari hoc. Nam suspectum id mihi facit vestra ipsa tam subita et inopinata dignatio. Non enim multum temporis est, quod scribens ad vos debita reverentia vestram Magnitudinem salutavi, et non respondisti mihi verbum. Nec multo ante rursus scripseram ad vos ex urbe Roma, et nec tunc quidem vel unum

fuit concilio Trecenti anno 1128, ex prologo Regulæ Templariorum. Confer epistolam 284.

(600) Scripta eodem anno.

(601) Joslenum, de quo supra.

(602) Id est monasticæ reclusioni et solitudini, de qua in epistola sequenti, n. 2.

(603) Manricus in Annalibus ad annum 1135, cap. 3, existimat hanc epistolam scriptam esse anno 1135; sed ordo epistolarum qualiscunque repugnare videtur. Et certe si conferatur cum epistola sequenti, a Petro Venerabili istius occasione rescripta, manifestum fiet hanc fuisse scriptam post Lingonensis

iota recepi. Modo miramini quod revertenti nuper de Hispania nugas meas denuo ingerere non præsumpsi? Quod si culpa est quacunque ex causa non scripsisse, sine culpa profecto non erit noluisse, ne dicam contempsisse rescribere. En in quo pro me faceret justitia (quia id a me flagitatis), nisi mallen occurrere gratiæ redeunti, quam retardares eam mihi, dum vel me inutiliter excusare volo, vel alium accusare. Sed hoc dixi, ne quid clausum in mente retinerem quod ore non promerem, quod id vera recuset amicitia. De cætero quia charitas omnia credit (I Cor. xiii, 7), jam omnis suspicio de medio fiat. Gaudeo quod recalulistis prisce amicitie recordari, et vel læsum revocare amicum. Libenter redeo revocatus. Felix qui revocor. Nullarum jam memor sum injuriarum (604). Enego, qui fueram vestræ profecto Sanctitatis servus, et nunc, et ante, gratias ago: optime locatus sum, intimum vobis denuo factus, sicut dignamini scribere. Si forte in teperam, ut arguitis, haud dubium quin velociter recalescam, fatus vestræ visceribus charitatis.

2. Et nunc quod placuit scribere, obviis manibus suscepi. Legi avide, libenter relego, et placet sæpius repetitum. Placet, fateor, jocus. Est enim et jucunditate gratus, et serius gravitate. Nescio siquidem quo modo inter jocandum ita disponitis sermones vestros in iudicio, ut et jocus levitatem non redoleat, et auctoritas conservata hilaritatis non minuat gratiam. Porro auctoritas ita servatur, ut illud sancti viri merito ~~212~~ vobis possit aptari: *Si quando ridebam, non credebant mihi* (Job xxix, 24). Eia rescripsimus vobis, et puto jam jure exigimus ampliora quam promisistis. Dignum est ut sciatis quæ penes nos sunt. Decretum est mihi ultra non egredi monasterio, nisi ad conventum abbatum Cistercium semel in anno. Hic fultus orationibus vestris, et benedictionibus consolatus, paucis diebus, quibus nunc milito, exspecto donec veniat immutatio mea

electionis turbas, quæ anno 1138 contigere, ut supra ad epistolam 164 dictum est. Sic enim respondet Venerabilis Petrus: « Quando exstingui vel obrui poterit sincerus erga vos et ignitus mei pectoris affectus quibuslibet sinistri rumoris rivulis, cum nec aquæ multæ decimarum potuerint eum exstinguere, nec impetus Lingonensium fluminum obruere? » Imo in extrema, quam omisimus, prædictæ epistolæ parte idem Petrus meminit translationis Alcorani, postea S. Bernardo a se nuncupatæ, quæ testante Bibliotheca Cluniacensi facta est anno 1143, ad quem hanc epistolam referre visum est.

(604) Non est magnopere laborandum in detegendis injuriis, de quibus hic mentio. Nam istud ex sale et lepore quodam urbano ac familiari dici contextus utriusque epistolæ, hujus nimirum et sequentis, satis superque declarat. Scio quidem nonnullas controversiarum causas inter utrumque sanctum emeruisse, Lingonensem videlicet electionem, de qua ad epistolam 164, exemptionemque decimarum: sed usque ad injuriæ nomen devenisse nunquam consenserim. Quod spectat ad decimas, Innocentius in Galii moram faciens anno 1132, cognita Cisterciensium inopia, ipsis ab omnibus decimas relaxari præcepit. Hoc privilegium Cluniacenses inter alios ægre admodum tulere. Hinc locus datus querelis,

Propitius sit mihi Deus, ut non amoveat orationem vestram et misericordiam suam a me. Fractus sum viribus, et legitimam habeo excusationem, ut jam non possim discurrere ut solebam. Sedebo et silebo, si forte experiar quod de plenitudine intimæ suavitatis sanctus propheta eructat: *Bonum est, inquiens, expectare Dominum in silentio* (Thren. iii, 26). Et ne solus videamini mihi lusisse, puto jam non audebitis me de hoc silentio meo reprehendere, et more vestro appellare soporem quod, ut puto, congruentius ac magis proprie sanctus Isaias cultum justitiæ nominat (Isa. xxxii, 17), et de quo legitis in hoc ipso propheta, dicente Domino: *In silentio et spe erit fortitudo nostra* (Isa. xxx, 15). Commendate me orationibus sancti conventus Cluniacensis, salutato prius ex me servo omnium, si dignum judicatis.

EPISTOLA CCXXI.

PETRI VENERABILIS AD BERNARDUM ABBATEM (605).

Bernardi litteris humanissime respondet, simulque causas dissensionum inter Cluniacenses et Cistercienses exponit.

Singulari veneratione colendo, totis charitatis brachiis amplectendo, individuo cordis mei hospiti, domno BERNARDO Claræ-Vallis abbati, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem, ad quam suspirat, æternam.

1. Quoniam tam dulcibus et jucundis amici litteris, quibus et ipse jucundus et citus occurrere debuissim, tardus rescriptor occurro: mirabitur fortassis solers Sanctitas vestra, et segnitiei vel contemptui, ut timeo, deputabit. Sed absit utrumque! nec absit tantum, sed prorsus utrumque abest: eum fere nihil unquam, quantum ad litteras pertinet, vel libentius susceperim, vel studiosius legerim. Tarditatis causa ex parte exstitit lator earum, qui Cluniacum veniens, nec me ibi inveniens, cum ipse non valde remotus, hoc est Marciniaci (606), essem, lit-

quas Petrus abbas apud Innocentium primo, deinde apud Haimericum modeste exposuit, imo et apud Patres Cistercienses in capitulo generali congregatos: quos cum nonnihil exinde turbatos comperisset, idem anno sequenti ad eosdem litteras dedit excusatorias, quibus charitas sarta tecta custodiretur. Quid tamen in consequentibus adversus Cistercienses a Gigniacensibus monachis patratum sit, dicitur in notis ad epistolam 283. Porro cum desiderari videatur illa Petri Cluniacensis epistola, quæ huic scribendæ occasionem dedit; non ab re fuerit aliam ab ipso subinde rescriptam in litterarum S. Bernardi serie subjicere, quo omnibus veræ et christianæ amicitie cultoribus, maxime religiosis, absolutissimum exemplar proponatur, nobile scilicet istud par amicorum, S. Bernardum dico et Venerabilem Petrum cardinali Baronio adeo commendatum, ut « sanctitate, quæ per dilectionem operatur, Bernardo non impari esse » pronuntiaverit. Alias ejusdem argumenti vide si lubet apud ipsum Petrum, libri primi epistolam 28, et libri quarti epistolam 46.

(605) Hæc epistola, scripta anno Christi 1143, est 17 libri quarti. Exstat alia ejusdem argumenti in libro primo, nempe epistola 28.

(606) Marciniacum, virginum cœnobiū ad Ligèrim, a sancto Hugone abbate Cluniacensi fundatum.

veras quas ferebat mihi nec detulit nec misit, sed Cluniaci dimisit. Et ne velut accusare bonum virum videar; credo eum aut quibuslibet negotiis retractum, aut acerrimæ, quæ tunc incumberebat, hiemis austeritate, ne me conaretur adire, deterritum. Moratus sum et ego ibidem, tam nivibus quam negotiis detentus per mensem: et vix in initio Quadragesimæ domum redii. Suscepi tandem a subpriori, cui traditæ fuerant, litteras illas vestras. Tractus est statim animus; et cum in affectum vestri multum ante caleret, longe amplius per easdem litteras flatu pectoris vestri succensus, nihil ultra frigidum tepidumve sibi inesse permisit. Tractus, inquam, sicque tractus est, ut, quod nunquam nisi sacrorum reverentia Librorum me fecisse memini, perfectam epistolam mox exosculatus sim. Et ut eos quos poteram, quia tunc non omnes poteram, in vestræ charitatis affectum, more mihi solito, excitarem, circumpositis quibusque quod mihi soli legeram, relegi, eosque erga vos in majorem dilectionis affectum pro viribus commovi. Recondi statim eas, et argenteis sive aureis, quos, pro more mihi a patribus relicto, ad opus elemosynæ mecum ferre soleo, adjunxi. Nec incongrue. Nam super omne aurum et argentum vestra mihi gratia, bona vestra charitas est pretiosa.

213 2. Rescribere quod animo insederat, sequenti die statim volui: sed a quotidiano, imo pene continuo exactore alia reposita prohibitus, conticui. Imperavit mihi plane silentium, cui resistere non poteram, durissimus imperator; et cura multiplex infinitarum causarum non uno tantum, sed multis me diebus silere coegit. Transibant quandoque quindecim dies, quandoque integer mensis, quandoque continui menses, quibus scribere semper nitebar; nec imperatore jam dicto permittebar. Rupi tandem importunum vinculum: et, licet ægre, jugum oneris et sceptrum exactoris furtim scriptitando superavi. Ac ne superfluum videar tantopere excusans tarditatem rescribendi, ipse excusare coegistis, dum dixistis: « Non multum temporis est, ex quo scribens ad vos, coronam vestram (607) debita veneratione salutavi, et non respondistis mihi verbum: nec multo ante rursus ex urbe Roma vobis scripseram, et nec tunc quidem vel unum iota recepi. Modo miramini quod revertenti nuper de Hispaniis nugas meas denuo vobis ingerere non præsumpsi? Quod si culpa est quacunque ex causa non scripsisse, sine culpa profecto non erit noluisse, ne dicam contempsisse rescribere. » Hoc quidem vos.

3. Sed quid ego? Istud plane. Negare, inquam, culpam, quam imponitis, nullo modo possem, si tanto amico primo scribenti rescribere contempsissem. Fateor enim quod primum scribenti vere rescribere debuissim: sed, prout recolere possum, dum in Urbe moraremini, scripsi ego prior, rescripsistis posterior vos. Non ergo ad me pertinuit re-

(607 In superiori epistola legitur, *vestram magnitudinem*.)

A scribere, qui prior scripseram: sed vestrum fuit rescribere, quia prior scripseram. Et potuissem quidem scribere etiam rescribenti: sed plena, scriptoque meo ad unguem satisfaciens responsio vestra silentium mihi imposuit respondendi. Quod si ita est, culpa mihi imposita me deserens, vos incipit intueri, quia inculpabilem culpam, et sarcina aliena, ne dicam vestra, aggravare humeros fratris innocentis voluistis. Quod vero vice alia idem a me factum dicitis, quia rei memoria menti non inest, responsio deest. Quæ si forte adesse potuerit, aut probabilis excusatio aut humilis satisfactio deesse non poterit. Sed addidistis: « En in quo pro me faceret justitia. » Et ego: Interim juxta causas præmissas pro me facit justitia, quia apud me non invenitur culpa. Jam, si non parcerem, et læsum, quod de vobis dixistis, amicum me vocare potuissem, et læsionis vel injuriarum poenam merito exigerem. Sed parco more meo, sed cuncta etiam non rogatus remitto. « Nullarum, » ut dixistis, « memor sum injuriarum. » Nam et hoc ad sequentem materiam pertinet, ut qui notas simultates de multorum cordibus, non ludo, sed serio excludere satago, et ad excludendum vos incitare intendo; prior ipse omnibus indulgeam, et quod ut alii faciant, laboro, ante ipse faciam.

4. Sed rursus forte dicitis: Itane joculari libet? Libet equidem, sed vobiscum. Vobiscum certe, sed non ita cum aliis. Nam cum quibusdam aliis gravitatem excedere, vanitatem incurere formidarem: at vobiscum vanitatem non vereor; charitatem, ne labatur, persequor. Unde dulce mihi est semper vobiscum loqui, et melleam inter nos charitatis dulcedinem jucundis sermonibus conservare. Caveo enim, quantum possum, de illorum fratrum numero esse, qui oderant Joseph in corde suo, nec poterant ei quidquam pacifice loqui (*Gen. xxxvii, 4*). Utinam et sic (quod non glorians dico) omnes nostri vestrique fratres facerent, et a linea charitatis, qua sola post fidem, et Baptismatis sacramentum fratres dicuntur, et qua speciali consanguinitate sibi junguntur, non degenerarent, metuerentque quod ait *Apostolus: Periculum in falsis fratribus (II Cor. xi, 26)*. Utinam plane hoc omnes facerent, et cor a cogitatu doloso, linguam, juxta Psalmum quem frequentant, a verbo aspero custodirent. Videntur ista, quæ præmissi, magna promittere, et velut ad peragenda maxima **214** se preparare. Sed ne de his illud usitatum dicatur,

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
(HORATIUS, *De arte poetica*, vers. 138.)

fateor me non tantum maximam, sed nec magnam, nec modicam habere causam vobis scribendi (earum tamen rerum quas magnas vel maximas sæculares aestimant, et de quibus se magnos vel maximos fieri posse filii sæculi sperant). Est tamen magna, et in tantum causas omnes præcellens, ut excellentior omnibus ab Apostolo dicatur; et si ejus

nomen quaeritur, ab eo charitis nominatur (*I Cor. xii, 31; xiii, 13*).

5. Hæc mihi tota et sola causa scribendi fuit; quam me personæ vestræ integram servare confido, quamque nostros vestrosque sibi ad invicem melius solito servaturos, vestro maxime studio, non despero. Nam quantum ad eam charitatem spectat, quam vobis in abdito cordis mei jam ab antiquo reservo; videtur mihi quod aquæ multæ, ut scriptum est, non poterunt eam extinguere, nec flumina obruere. Hoc in quibusdam casibus mihi sæpe expertus videor, quod aquæ multæ non poterunt eam extinguere, nec flumina obruere (*Cantic. viii, 7*). Quando enim exsinguui vel obrui poterit sincerus erga vos et ignitus mei pectoris affectus quibuslibet sinistri rumoris rivulis, cum nec aquæ multæ decimarum potuerint eum extinguere, nec impetus Lingonensium fluminum obruere (608)? Nostis quod dico, nec ob aliud dico nisi ut constantis in amoris proposito erga vos animi mei insignia recolens, stabilem de cætero me esse posse, prudentia vestra præsumat. Præsumo et ego hoc idem de vobis, nec a cordis vestri penetralibus me cujuslibet impulsu posse excludi confido. Sed cum uterque nostrum pastor dicatur, cum ovilia nostra non parva Christi multitudine sint referta, cum utrique præcipiatur, *Diligenter agnosce vultum pecoris tui (Prov. xxvii, 23)*: videndum est si pecus nostrum nobis notum est, si valet, si languet, si debile, si robustum, si mortuum certe vel vivum. Nam cum dilectus ille Discipulus dicat, *Qui non diligit, manet in morte (Joan. iii, 14)*, quid ego de languore pecudis meæ sollicitor, cum eam jam mortuam esse cognoscam? Si enim in morte manet qui non diligit, in qua morte manet qui odit? si in morte manet qui non diligit, in qua morte manet qui detrahit? Ad quid hoc dico?

6. Cerno aliquos, tam de nostris ovilibus, quam de vestris, adversum se invicem jurata bella suscepisse: et eos qui in domo Domini habitare unanimes debuerant, a charitate mutua descivisse. Video eos de ejusdem domini esse familia, de ejusdem regis esse militia: eodem nomine christianos, eodem et monachos nuncupari. Intueor non solum communis fidei vinculo, sed insuper ejusdem monasticæ regulæ jugo submissos dominicum agrum multis sed diversis sudoribus excolere: et cum eos, ut dixi, christianum nomen conjugat, cum monastica professio uniat, sola eos mentium nescio quæ occulta et nefanda varietas separat, et ab illa sincera cordium unitate, in quam videntur congregati, disgregat. Et, o res plena lamentis, nec ullis lacrymarum fontibus digne defendenda! superbum archangelum de cœlis projectum rursus cœlestia occupasse, et qui in aquilone sedem suam stabilire non potuit, in meridiana, hoc est in splendidiore cœli

(608) Hæc illa injuriarum capita, de quibus Bernardus in epistola superiori.

parte, eam firmasse. Vere ita plane, ita se fecisse gloriatur, quando, expulso eo qui habitat in cœlis, et cujus locus non in mutuo rancore, sed in fraterna pace factus est, mentibus hominum professione cœlestium, exemplo, splendentium, jure tyrannico principatur. Cumque fortem illum, atrium suum diuturna pace custodientem, fortior superveniens vicerit; cum mundi principem foras ejecerit; cum solium ejus, qui rex est filiorum superbiæ, etiam in laicis christianis everterit: quibus putas planetibus erit dolendum, si eversum in aliis nequitiae suæ thronum Satan in monachorum cordibus erexit? Absit, absit ut ille qui sic a Salvatore enervatus dicitur, ut ipsius etiam ancillis ligetur, ut ipsi a servis ejus velut avi illudatur, in tantum ipse servis ejus et ancillis **215** illudat, eisque ut vilibus mancipiis dominetur!

7. Sed cur sibi adversantur? cur sibi detrahunt? cur ab invicem consumuntur? Veniat, rogo, veniat materies litis in medium: et si quid justæ querelæ adversum se invicem afferre potuerint, æquis decernentibus arbitris terminetur. Quid exigitis, quæso, frater a fratre? et ut in duobus nominatis omnium dissidentium varietas comprehendatur, quid exigitis, inquam, frater Cluniacensis, a fratre Cisterciensi, vel e coarverso? Si urbes sunt, si castra, si villæ, si fundus, si possessio aliqua terrena vel parva, vel magna; si denique aurum, si argentum, si quælibet quantitas vel qualitas pecuniæ; dic age, proponere. Adsunt judices, non iniquitatis, sed æquitatis, omnes hujusmodi lites statim dirimere præparati. Facile pax reformabitur, læsa charitas curabitur, postquam pro talibus vel similibus ortum fuisse tantum cordium discidium cognoscetur. Sed video utrumque vestrum omnia ista abjecisse, nihil vobis in terris residui fecisse; pauperem Christum beata paupertate ditatos vos sequi proposuisse. Non est ergo hic materies quam querebam. Sed non desistam, non fatigabor, non quiescam, donec ad fundum inquisitæ veritatis perveniam.

8. Est fortasse inter vos litis hujus causa, diversa consuetudo, varia monastici ordinis observatio. Sed si hæc, charissimi, tanti mali causa est, valde irrationabilis, et, quod salva utriusque vestrum gratia loquor, valde puerilis et stulta est. An non videtur vobis irrationabilis, puerilis et stulta, quam omnis ratio destituit, et cui omnis sanum sapiens contradicit? Nam si varia consuetudo, si multiplex rerum infinitarum varietas, Christi servos a mutua charitate divellere debet; quid jam pacis, quid concordiae, quid unitatis, quid tandem de leg. Christi non solum monachis, sed et omnibus Christianis residuum erit, de qua a magno Apostolo, dictum est: *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi? (Galat. vi, 2)*. Si, inquam, lex Christi, id est charitas, ab omnibus diversos usus sequentibus relinquenda est; nusquam

plane ultra quærenda est. Nusquam enim inveniri poterit, postquam ab omnibus morem diversum sequentibus exclusa fuerit. Nonne, charissimi, totus orbis terrarum Christi Ecclesiis jam ab antiquo refertus est? Cumque omnem pene numerum excedat multiplicitas Ecclesiarum sub una fide et eadem charitate Deo famulantium, tanta pene apud eas invenitur varietas usuum, quanta infinitas est locorum. Hoc in cantibus, hoc in lectionibus, hoc in omnibus ecclesiasticis officiis, hoc in vestitu vario; hoc, præter authentica quæ mutari non possunt jejunia, in jejniis diversis; hoc in universis similibus, quæ pro temporum, locorum, gentium, regionum varietatibus, a prælatis Ecclesiarum, quibus, secundum Apostolum, quantum ad talia pertinet, in suo sensu licet abundare (*Rom. xiv, 5*), instituta sunt. Relinquent ergo omnes istæ Ecclesiæ charitatem, quia mutaverunt consuetudinem! cessabunt esse Christiani, quia videntur in diversis usibus varii! peribit ab his omnibus summum pacis bonum, quia unusquisque modo vario operatur bonum! Non ita sensit vita et verbo doctor Ecclesiæ Ambrosius, qui de jejunio sabbati loquens, quod Romæ servari viderat, et Mediolani episcopus factus servari non invenerat, ait: « Quando Romæ sum, jejunium a Romana Ecclesia servatum custodio: quando Mediolani, morem ejusdem Ecclesiæ sequens non jejunio (*Aug. epist. 54*). » Hinc et pater Augustinus bonæ matris suæ devotionem describens, narrat eam juxta morem quem apud Africanas Ecclesias teneri viderat, oblationes suas contra Ecclesiarum Italia observantiam Mediolani voluisse offerre, sed ab Ambrosio prohibitam fuisse (*Confessionum lib. vi, cap. 2*).

9. Sed quid in istis laboro! Frustra rem patentem multiplicibus testimoniis vel exemplis cingerem: maxime cum nec apud antiquos ipsius paschalis temporis dissonantia, nec apud modernos ipsius sacrificii christiani inter Græcos et Latinos nota varietas, charitatem lædere, vel schisma aliquod unitatis gignere potuerit. Testes sunt præcedentis rei Patres sancti et eorum, 216 quos Ecclesiæ reliquerunt, approbati libri, quod alio tempore Oriens, alio Occidens, alio in eadem Britannia insula Angli, alio Scoti christiani, scilicet antiquiores, Pascha Domini celebrabant. Testes sumus et nos temporis nostri, qui Romanam Ecclesiam, et totam latinam Linguam offerre Deo salutare sacrificium azymi pani videmus; cum græca Ecclesia et maxima Orientis pars, ac barbaræ sed Christianæ gentes sacrificare de fermentato dicantur. Cum hoc ita sit, nec antiqui nec moderni propter tam celebres et famosas usuum dissonantias a charitate mutua desciverunt: quia nihil quod fidem vel charitatem læderet, in his omnibus invenerunt. Ad quid istud! Ut, si propter varios usus vestri, o fratres, animi variati sunt si propter diversitatem consuetudinum diversificati sunt; si propter alium et alium morem ab Ecclesiarum institutoribus vobis traditum, a pacis

vel unitatis charitate languerunt; tantorum Patrum tam venerandis exemplis in unum redeant, et more sanctorum, qui convalescerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, a charitatis super omnem morbum formidando languore convalescant.

10. Sed dicetis: « Aliter usuum varietas accipienda est in diversis Ecclesiis, aliter in ejusdem Ordinis viris. Si Ecclesiarum multarum usus salva fide et charitate variantur, mirum non est; sed si ejusdem propositi et professionis homines non eundem institutionem morem servaverint, mirum est. » Estne, inquam, hoc totum, quod vos charissimi, ab invicem dividit? est hoc totum, quod charitatem in vobis lædit? est hoc totum, quod filios pacis inter se pacificos esse non sinit? Si laicus homo cum bis qui oderant pacem pacificus erat (*Psal. cxix, 7*); monachus homo cum monacho homine nefando duello certabit? Filius lucis filios tenebrarum, ne pacis bonum turbetur, diligit: filius lucis filium lucis, quod ad propositum, non ad monachum refero, impugnet? Si hæc certe tota est animorum vestrorum indignatio, si hæc tota charitatis læsio, facile curabitur, sed si abfuerit obstinatio. Attendite ergo ne lucem sensuum vestrorum propriæ sententiæ amor obnubilet, quia unitatem assequi non meretur, quisquis non ipsam, sed quod vult ipse, tuetur. Unde rogo ut, absque studio partium et propriæ sententiæ defensandæ, utrum hæc justa discidium causa sit discutiat; et, cum injustam esse cognoveritis, discissos animos uniat. Nam ecce sub eadem Regula uterque vestrum militat, qua speciali militia salutem æternam se quisque vestrum posse consequi sperat. Quod si neuter vestrum spe sua frustratur, nescio quis locus discordiæ, quis discidium, quis oblocutioni superesse jam possit.

11. Dixistis enim mirum esse si ejusdem propositi et professionis homines non eundem institutionum servaverint morem. Ad quod ego: si ejusdem propositi et professionis homines non eundem institutionum morem servaverint, et tamen observationibus diversis ad eandem salutem et æternam vitam pervenerint, quid refert! Quid plane refert, quid obest, si vario tramite ad eandem regionem, si multiplici via ad eandem vitam, si multiplici itinere ad eandem, quæ sursum est Jerusalem pervenitur, quæ est mater nostra? Si enim tu, o Cluniacensis, Cisterciensem, aut tu, Cisterciensis, Cluniacensem in assumpto proposito errare cognosceres, et juxta Scripturam, per viam quæ videtur hominibus recta, ad interitum tendere prævideres; justa, fateor, tibi esset causa fratrem corrigendi, revocandi, aut, si audire te nollet, objurgandi et detestandi. Tunc certe si obloquereris, si contradiceres, si et odires, te juste judicare, te recte agere confiterer, maxime cum de talibus audiam magnum pophetam Deo dicentem: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi* (*Psal. cxxxviii, 21, 22*). Gratularer in super te non

surdum esse auditorem Scripturæ dicentis: *Discurrere, festina, suscita amicum tuum; ne des somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ* (*Prov. vi, 3 &*): et illius: *Maledictus qui prohibet gladium suum a sanguine* (*Jerem. xlviii, 10*). Tunc justas plane odiorum tibi causas esse faterer, et ad debellandos hostes Dei, et eos qui secundum Apostolum in hypoerisi faciunt mendacium (*I Tim. iv, 2*), gressus tuos et ego accinctus zeli gladio comes individuus comitarer. At nunc cum sub eadem [supple regula] variis sed sacris institutis utrumque vestrum de terris ad cælos tendere videam, et per diversas semitas ad idem bravium tendentes sic currere, ut comprehendatis: non superest tibi, ut mihi videtur, causa aliqua indignandi, non odiendi, non obloquendi.

12. Sed exigis adhuc ut quod dixi probem, et quomodo sub eadem Regula, vel ejusdem Regula professione, per diversos tramites tuto monachus incedere possit ostendam. Ad quod mihi perfacilis patet responsio, et auctoritas juncta rationi non deest: posse et te Cluniacensem tuo usu, et te Cisterciensem tuo more, et feliciter per viam mandatorum Dei currere, et feliciter ad finem cursui debitum pervenire. Et quia eam, quæ semper in talibus præmittenda est, auctoritatem præmissi; præmittatur et in hac serie ipsa, nec ratio modico saltem intervallo disjungatur ab ipsa.

13. Sed quid objicis, frater? « Dico ejusdem Regulae professos ejusdem Regulae mandata non similiter observare. » Verum est, inquam, quod dicis, ejusdem Regulae mandata in quibusdam capitulis ab ejusdem Regulae professis dissimiliter observari. Sed ne hujusmodi monachos propter ista reos existimes, ne hac de causa prævaricationis arguere audeas, audi cœlestem, imo Regis cœlorum auctoritatem: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit* (*Luc. xi, 34*). Audi et Apostolum: *Omnia vestra in charitate fiant* (*I Cor. xvi, 14*). Audi et patrem Augustinum: « Habe charitatem, et fac quidquid vis. » Audi et ipsum Regulae scriptorem, imo ipsius Regulae dictatorem Spiritum sanctum: « Sic, » inquit, « abbas omnia temperet atque disponat, ut animæ salventur; et quod faciunt fratres, absque murmuratione faciant (*Reg. S. Benedicti, cap. 41*). » Et quid clarius? quid apertius? quid lucidius? Nonne ipsa verborum serenitas absque omni prorsus nubilo sese ostendit, et clarissimam veritatis lucem, remoto omnium nubium velamine, mortalibus manifestat? Ecce Magister cœlestis totum corpus tuum, o frater, simplicitate oculi, hoc est universa opera tua, puritatis intentione, lucida esse docet: ecce post ipsum summus Ecclesiæ doctor omnia tua in charitate fieri præcipit: ecce maximus post Apostolos Ecclesiarum instructor, omnem tibi quæ volueris faciendi potestatem, charitate manente, concedit: ecce ipse, cui inoiteris, Benedictus pater, abbatem sic omnia temperare jubet, ut animæ salventur et murmur absit: et saluti sub eadem Regula

diversa sequentium metuis! Nonne cernis tutissimos ab omni periculo, quorum (et quod majus est) præcepta a qualibet varietatis mobilitate vel culpa, intentio salvandi animas juxta ipsam Regulam excusat!

14. Sed jam, ut et ipsa ratio auctoritatibus præmissis in omnibus famulari intelligatur, eique indivisibiliter coherere, subjungantur aliqua de instanti quæstione capitula, in quibus simplici oculo, sincera charitate, salvandarum animarum intentione, quædam mutata monstrantur. Nam his demonstratis, nihil, ut arbitror, quantum ad præsens negotium pertinet, tibi quærendum relinquam. Simplici namque oculo tu uteris, qui non ipsi post annum novitio aditum claustrum aperis: quia, juxta apostolum (*I Joan. iv, 1*) et Regulae verba (*Reg. S. Benedicti, cap. 58*), spiritum noviter venientis, utrum ex Deo sit, per totius anni spatium perscrutaris. Simplici oculo et tu uteris, qui advententem infra ejusdem anni metam suscipis: quia eum per tantum temporis dilatam, ad pristinas fæces, et ad prioris vitæ detestanda mala redire formidas. Simplici oculo tu uteris, qui duabus tunicis, et duabus cucullis, vel ejusdem generis paucis additis vestibus contentus es; quia etsi non præceptum (*ibid.*, cap. 55), consilium tamen vel existimationem scriptoris Regulae sequi, quam alterius generis vestes addere vel assumere maluisti. Simplici oculo et tu uteris, qui usum 218 mediocrium pelliciarum admisisti: quia debilibus, quia infirmis, quia delicatis, quia omnibus, quantum ad frigidiores terrarum partes pertinet, ne murmurent, ne languerent, ne rationabili necessitate subtracta et aliqui a proposito recederent, providisti. Simplici oculo tu uteris, qui nonnisi tertio fugitivos revertentes recipis: quia et ipsa Regulae verba conservare (*ibid.*, cap. 29), et a frequenti fuga stultos vel instabiles monachos studes, negato demum reversionis aditu, detertere. Simplici oculo et tu uteris, qui plus quam tertio monachum redeuntem recipis: quia times ne, venia denegata, expositus hostibus pereat, et ovem vagabundam lupo, qui et clausas rapere ac dispergere solet, interimat.

15. Simplici oculo tu uteris, qui absque exceptione aliqua regularia jejunia, tam ætatis, quam hiemis, observas: quia et prout ea tradita sunt, vis conservare, et prolixioris abstinentiæ cumulationem fructum recipere. Sed, quod puro charitatis animo loquor, octo diebus Natalis Domini, Epiphania, Purificatione, qui vere per omnia dies dominici sunt, jejunia a quibuslibet observari non satis approbo. Simplici oculo et tu uteris, qui et hos dies quos prædixi, et omnem authenticam duodecim lectionum solemnitatem ab hac regularium jejuniorum consuetudine excipis: quia ipsum Dominum, quia Apostolos, quia quosdam alios sanctorum et sic honorare conaris, et omnium pene religiosorum sic jejunantium morem imitari proponis. Simplici